

Marcel Proust
Iskanje izgubljenega časa V.
JETNICA

prevedla Radojka Vrančič

Izdaja temelji na tisti, ki je na Slovenskem izšla leta 1995. Pri redakciji besedila smo vnesli nekatere besedilne in pravopisne popravke ter odpravili posamezne skladenjske posebnosti. Sledili smo izvorniku, kar je botrovalo minimalnim prilagoditvam teksta.

Takoj zjutraj, ko sem imel glavo še obrnjeno proti zidu in še preden sem videl, kakšne barve je svetla špranja nad velikimi okenskimi zastori, sem že vedel, kakšno je vreme. To so mi povedali prvi šumi z ulice, ki so prihajali do mene bodisi nekam odmaknjeni, pridušeni od vlage, bodisi brneči kot puščice v odmevajoči praznoti širnega, ledenega, čistega jutra; brž ko je pridrdral prvi tramvaj, sem že slišal, ali prezeba v dežju ali pa je na poti v sinjino. In mogoče se je celo pred temi šumi samimi prikradlo skozi moje spanje kakšno hitrejše, predirnejše sevanje in razlilo po njem neko žalost, ki je napovedovala sneg, ali pa priklicalo vanj neko občasno nastopajočo osebito in ji izvabilo tako številne hvalnice soncu, da so le-te meni, ki sem se še speč začel smehljati in se z zatisnjenimi očmi pripravljaj, da se mi bo zableščalo, nazadnje priredile sijajno uglasbeno prebujenje. Sicer pa sem zunanje življenje v tem razdobju zaznaval predvsem iz svoje sobe. Vem, da je Bloch pripovedoval, kako je, kadar me je prišel zvečer obiskat, slišal neko govorjenje; ker je bila moja mati v Combrayu in ker v moji sobi ni dobil nikoli nikogar, je sklepal, da govorim sam s seboj. Ko je dosti pozneje izvedel, da je takrat stanovala pri meni Albertine, in se mu je posvetilo, da sem jo vsem ljudem skrival, je razglasil, da zdaj končno ve, zakaj v tistem razdobju svojega življenja nisem hotel nikoli iti kam ven. A se je motil. Sicer pa je bilo to zelo oprostljivo, zakaj resničnost, celo neizogibna

resničnost, ni popolnoma predvidljiva; kdor izve o življenju drugega človeka kakšno pravilno nadrobno-
nost, iz tega takoj izpelje sklepe, ki niso pravilni, in
vidi v novo odkritem dejstvu razlago za natančno
tiste stvari, ki nimajo z njim prav nobene zveze.

Kadar zdaj pomislim, kako je moja prijateljica ob
naši vrnitvi iz Balbeca prišla v Parizu stanovat pod
isto streho z menoj, kako se je odpovedala načrtu,
da bo šla na križarjenje, kako je imela sobo le dvaj-
set korakov od moje na koncu hodnika, v očetovem
kabinetu s stenskimi preprogami, in kako mi je vsak
dan pozno zvečer, preden je odšla od mene, v usta
potisnila svoj jezik kot nekakšen vsakdanji kruh, kot
hranljivo živilo, ki ima skoraj posvečeno naravo sled-
njega mesa, kateremu je trpljenje, ki smo ga pre-
stajali zaradi njega, nazadnje podelilo nekakšno mor-
ralno sladkost – tedaj se mi v spominu takoj vzbudi
primerjava z neko drugo nočjo, pa ne s tisto, ki mi
jo je stotnik de Borodino iz milosti dovolil prespati v
vojašnici (ta milost mi je navsezadnje ozdravila samo
trenutno slabost), ampak z nočjo, ko je oče poslal ma-
mico spat v majhno posteljo poleg moje. Če naj nas
življenje še enkrat in proti slehernemu pričakovanju
reši trpljenja, ki se je zdelo neizogibno, nas bo torej
rešilo v drugačnih, včasih prav nasprotnih okolišči-
nah, in nasprotje je lahko tolikšno, da se zdi ugotav-
ljanje istosti podeljene milosti skoraj svetoskrunsko.

Kadar je Albertine od Françoise izvedela, da več ne
spim, čeprav je v moji sobi za spuščeni zastori še
noč, se ni pomišljala delati pri kopanju v svoji obla-
čilnici tudi malo hrupa. Tedaj dostikrat nisem čakal

na poznejšo uro, ampak sem šel kar takoj v svojo kopalnico, ki je mejila na njeno in je bila prav prijetna. Nekoč je kakšen gledališki ravnatelj zapravil na stotisoče frankov, da bi prestol, na katerem je zvezdnica igrala vlogo cesarice, posejal s pravimi smaragdi. Ruski baleti so nas naučili, da preprosta igra pravilno usmerjene svetlobe razsipa enako razkošje in različnejše dragulje. Vendar pa tudi takšna, že nekoliko nesnovnejša dekoracija ni tako mikavna kot tista, ki jo sonce postavi ob osmih zjutraj namesto one, kakršno si bil vajen gledati, kadar si vstal šele opoldne. Okenske šipe najinih kopalnic niso bile gladke, pač pa zato, da naju ne bi bilo videti od zunaj, vse grbančaste od nekakšnega staromodnega umetnega ivja. Sonce je to stekleno kopreno nenadoma porumenilo, jo pozlatilo, in me je v tem, ko je v meni polagoma prebujalo nekega prejšnjega mladeniča, ki mi ga je bila navada dolgo skrivala, opajalo s spomini, kakor da bi bil zunaj v naravi pred zlatim listjem, v katerem niti ptičev ni manjkalo. Slišal sem namreč Albertine, ki je brez prestanka žvižgala:

*Bridkosti so norice,
in kdor jih posluša, je še bolj nor.**

Preveč rad sem jo imel, da se ne bi veselo nasmihal njenemu slabemu glasbenemu okusu. Ta pesem je bila sicer prejšnje poletje gospe Bontempsovi silno

* Refren romance Théodora Botrela (1868–1925) z naslovom *Diple*. (Vse opombe so prevajalkine.)

všeč, ker pa je kmalu slišala, da jo imajo ljudje za neslano, Albertine pred svojimi gosti ni več prosila, naj zapoje to, ampak rajši drugo:

*Pesem slovesa vre iz kalnih globin,**

dokler ni tudi ta postala »stara Massenetova lajna, ki jo dekle goni, da smo je že do grla siti«.

Mimo je priplaval oblak, skril je sonce in videl sem, kako je sramežljivi, listnati stekleni zastor ugasnil in se vrnil v sivino. Stena, ki je ločila najini umivalnici (Albertinina, moji čisto enaka, je bila mamina kopalnica, ki pa je ta ni nikoli uporabljala, da me ropot ne bi motil, in ker je imela še drugo na nasprotnem koncu stanovanja), ta stena je bila tako tanka, da sva se med tem, ko sva se umivala vsak v svoji, pogovarjala in nadaljevala kramljanje, ki je zastajalo le med šumenjem vode, v takšni zaupnosti, kakršno nam v hotelu dostikrat omogočata majhnost in soseščina sob, v Parizu pa je silno redka.

Drugič sem ostajal v postelji in sanjaril, kolikor dolgo se mi je ljubilo, saj je veljal ukaz, da nihče ne sme v mojo sobo, dokler ne pozvonim, to pa je zaradi nepripravne namestitve hruškastega stikala nad mojo posteljo zahtevalo toliko časa, da sem se dostikrat naveličal naprezanja in zadovoljen s tem, da sem sam, spet za nekaj trenutkov zadremal. Saj ne, da bi bil do Albertininega bivanja pod našo streho čisto brezbrizen. Dejstvo, da je ločena od prijateljic,

* Prvi stih Massenetove nekoč zelo priljubljene *Ljubezenske pesmi*.

je mojemu srcu prav gotovo prihranilo dokaj novih bridkosti. Ohranjalo ga je v miru, v skoraj popolni negibnosti, ki naj bi mu pomagala ozdraveti. Vendar je bil pokoj, ki mi ga je darovala prijateljica, prej pomiritev trpljenja kot radost. Omogočil mi je sicer uživati številne radosti, za katere sem bil dotlej zaradi prebridke bolečine povsem nedovzeten, vendar teh radosti še malo nisem dolgoval Albertine – saj se mi sploh ni zdela več lepa, z njo mi je bilo dolgčas in imel sem razločen občutek, da je ne ljubim – pač pa sem jih, nasprotno, užival prav tedaj, ko Albertine ni bilo zraven. Zato sem jutro začel tako, da je nisem dal takoj poklicati, zlasti tedaj ne, kadar je bilo vreme lepo. Najprej sem nekaj časa ostal na samem s tisto notranjo osebico, ki sem jo že omenil, s pojočo znanilko sonca, o kateri sem vedel, da me bo osrečila bolj od Albertine. Od vseh takih oseb, ki sestavljajo človekovo osebnost, najbolj bistvene zanj niso tiste, ki so najočitnejše. Ko jih bo v meni bolezen drugo za drugo pokončala, bodo ostale še dve ali tri bolj trdožive, med njimi zlasti neki modrijan, ki ni srečen, dokler ne odkrije, kaj imata dve deli ali dva občutka skupnega. Včasih pa sem se spraševal, ali zadnja od vseh ne bo prav tisti pojoči možiček, tako zelo podoben nekemu drugemu, ki ga je combrayski optik postavil v svojo izložbo, da bi kazal, kakšno je vreme: brž ko je posijalo sonce, je snel kapuco, če pa se je obetal dež, si jo je spet potegnil čez glavo. Tistega možička poznam in vem, kako je sebičen: če me napade dušenje, ki bi se pomirilo le tedaj, ko bi začelo deževati, se on za to ne zmeni in že ob prvih, tako

nestrpno pričakovanih kapljah izgubi vso veselost ter nejevoljno potegne kapuco na čelo. Zato pa sem prepričan o tem: če se bo med mojim smrtnim bojem, ko bodo vsi moji drugi »jazi« že mrtvi, ob mojih zadnjih vzdihljajih prikazal en sam sončni žarek, se bo ta barometriška osebnica razveselila, snela si bo kapuco in bo zapela: »Oh, končno je spet lepo vreme!«

Pozvonil sem Françoise. Razgrnil sem *Figaro*. V njem sem iskal, ampak zaman, članek ali nekaj članku podobnega, kar sem poslal v ta časnik in je bilo le nekoliko preurejen sestavek, ki sem ga napisal nekoč, ko sem z voza doktorja Percepieda gledal martinvilske zvonike. Nato sem prebral materino pismo. Zdelo se ji je čudno, spotakljivo, da stanuje mlado dekle samo pri meni. Ko me je mati tistega prvega dne ob slovesu od Balbeca videla tako nesrečnega in jo je skrbelo, ker me mora pustiti samega, je bila morda še srečna, ko je izvedela, da bo Albertine odpotovala z nama, in videla, kako poleg najinih kovčkov (tistih kovčkov, ob katerih sem v balbeškem hotelu prejokal celo noč) nakladajo na vlakec tudi Albertinine ozke, črne kovčke, ki so se mi zdeli take oblike kot krste in za katere nisem vedel, ali bodo prinesli v naš dom življenje ali smrt. Ampak tega se nisem niti vprašal, saj sem bil v prelepem jutru in po groznem strahu, da bom ostal v Balbecu sam, ves iz sebe od veselja, ker bom Albertine odpeljal s seboj. A če mati temu načrtu spočetka ni nasprotovala (z mojo prijateljico je govorila tako prijazno kot kakšna mati, katere sin je bil pravkar hudo ranjen in ki je njegovi mladi ljubici hvaležna, ker mu tako požrtvovalno streže), pa ga je

zasovražila, odkar se je kar preveč popolno uresničil in je dekle že tako dolgo bivalo pri nas – pri nas, a v odsotnosti mojih staršev. Vendar pa ne morem reči, da bi mi mati to sovražnost kdaj pokazala. Tako kot se mi nekoč ni več drznila očitati moje živčnosti in lenobe, je imela tudi zdaj pomisleke – ki jih takrat mogoče nisem docela uganil ali pa jih nisem hotel uganiti – in se je bala, da bi mi s tem, ko bi mi povedala svoje pridržke glede dekleta, s katerim se bom, kot sem ji rekel, zaročil, zamračila življenje, zakrivila, da bom pozneje ženi manj vdan, in mi mogoče za tiste čase, ko nje same več ne bo, zasejala v srce kesanje, ker sem jo s to poroko užalostil. Mamica je rajši navidezno odobravalala izbiro, od katere me, kot je čutila, ne bo mogla odvrniti. Ampak vsi tisti, ki so jo tedaj srečali, so mi povedali, da je bila poleg žalosti zaradi smrti svoje matere videti tudi stalno zaskrbljena. Od tega duševnega napora, od tega notranjega razpravljanja je mamici gorelo v sencih, in da bi se osvežila, je neprestano odpirala okna. Odločiti pa se ni in ni mogla, ker jo je bilo tako strah, da bi »vplivala« name v slabem smislu in skazila mojo domnevno srečo. Pripraviti se ni mogla niti do tega, da bi mi preprečila obdržati Albertine začasno pri nas doma. Ni se hotela pokazati strožja od gospe Bontempsove, ki se je je to v prvi vrsti tikalo, pa se ji vendar ni zdelo nespodobno – in temu se je moja mati zelo čudila. Vsekakor je obžalovala, da naju je morala pustiti sama, ker je prav tedaj odpotovala v Combray, kjer bi utegnila ostati (in je tudi res ostala) dolge mesece, saj jo je moja stara teta potrebovala neprenehoma

podnevi in ponoči. Tam ji je bilo vse zelo olajšano, ker je bil Legrandin tako dober in tako požrtvovalen, da se ni ustrašil nobenega truda in je vrnitev v Pariz odlagal od tedna do tedna, čeprav naše tete ni poznal posebno dobro; tako je ravnal preprosto zato, ker je bila prijateljica njegove matere in ker je tudi čutil, da je bolnici, ki ji ni bilo rešitve, njegova pozornost ljuba in da brez njega ne more več shajati. Snobizem je huda bolezen duše, ker pa je lokalizirana, je ne pokvari cele. Jaz pa sem bil, nasprotno od mamice, zelo vesel, da je ona zdaj v Combrayu, ker bi se sicer bal, da bo odkrila Albertinino prijateljstvo z gospodično Vinteuilovo (saj Albertine nisem mogel reči, naj ji ga prikriva). Za mater bi bila to nepremagljiva ovira, pa ne le za poroko – glede te me je sicer prosila, naj prijateljici ne rečem še nič dokončnega, pa tudi meni je bila misel nanjo čedalje neznosnejša – ampak celo za to, da bi Albertine bivala nekaj časa pod našo streho. Če izvzamemo tako resen razlog, ki pa ga ni poznala, je mamica pod dvojnimi vplivom – najprej zaradi spodbudnega in osvobojevalnega posnemanja moje babice, ki je občudovala George Sand in videla krepkost le v plemenitosti srca, potem pa še pod mojim kvarnim vplivanjem – bila zdaj prizanesljivejša z ženskami, katerih vedenje bi bila nekoč obsojala in bi ga obsojala celo danes, če bi šlo za njene pariške ali combrayske meščanske prijateljice, zdaj pa je takim ženskam marsikaj odpuščala, ker sem ji jaz hvalil njihove plemenite duše, pa tudi zato, ker so imele rade mene.

Kljub vsemu in celo brez ozira na vprašanje spodobnosti pa mislim, da bi bila Albertine mamici neznosna, saj je bila mamica iz Combraya, od tete Léonie in od vseh svojih sorodnic vajena reda, o katerem moja prijateljica ni imela niti pojma. Ona ne bi nikoli zaprla vrat, če pa bi bila vrata odprta, se tudi ne bi pomišljala vstopiti nič bolj, kot se pomišlja pes ali mačka. Njen malce nadležni čar je bil prav v tem, da je živela v hiši ne kot dekle, ampak prej kot domača žival, ki pride v sobo, gre spet ven, ki jo najdeš povsod, kjer je ne pričakuješ, kot živalca, ki je prihajala – zame je bil to najgloblji počitek – in se vrgla poleg mene na posteljo, se tam ugnezdila in se ni več ganila nikamor, ne da bi me motila, kot bi me bil motil človek. Vendar se je sčasoma prilagodila mojim uram spanja, ne le da ni več poskušala prihajati k meni v spalnico, ampak tudi ni delala hrupa, dokler nisem pozvonil. Taka pravila ji je naložila Françoise. Ta je bila ena tistih combrayskih služabnic, ki poznajo veljavo svojih gospodarjev in vedo, da je najmanj, kar lahko zanje storijo, prav to, da terjajo od vsakogar v celoti vse, kar gospodarju po njihovi sodbi pritiče. Kadar je kakšen tuj obiskovalec dal Françoise napitnino, ki naj bi si jo s kuhinjsko deklo razdelili, ji je darovalec komaj utegnil stisniti novc v roko, ko je Françoise že hitro, obzirno in odločno poučila pomočnico, da se je prišla zahvalit, pa ne le namigovaje, ampak jasno in glasno, kot ji je Françoise naročila. Combrayski župnik ni bil kakšen veleum, ampak tudi on je vedel, kaj se spodobi. Hči protestantskih sorodnikov gospe Sazeratove se je

pod njegovim vodstvom spreobrnila h katoliški veri in družina se je vedla do njega zelo lepo. Govoriti so začeli o poroki z nekim plemičem iz Méségliša. Starši mladega moža so poizvedovali po dekletu s precej prevzetnim pismom, v katerem so njen protestantski rod omenjali z zaničevanjem. Combrayski župnik je odgovoril v takem tonu, da je plemič iz Méségliša ves ponižen in klečeplazen napisal drugo, popolnoma drugačno pismo ter prosil za zvezo z dekletom kot za najdragocenejšo milost.

Françoise pri tem, ko je Albertine navadila obzirnosti do mojega spanja, ni imela kakšne posebne zasluge. S tako tradicijo je bila pač prežeta. Ko je Albertine morda kdaj čisto nedolžno predlagala, da bi stopila v mojo spalnico ali me šla kaj vprašat, je po Françoisinem molku ali po njeni nepreklicni zavrnitvi vsa osupla spoznala, da se je znašla v nenavadnem svetu z neznanimi šegami, kjer vladajo življenjski zakoni, ki si jih ne bi drznil nihče kršiti. Prvikrat je zaslutila nekaj takega že v Balbecu, v Parizu pa se ni niti poskusila upirati in je vsako jutro potrpežljivo čakala, da bom pozvonil, preden si je upala delati kaj hrupa.

Sicer pa je vzgoja, ki jo je dobivala pri Françoise, koristila tudi naši stari služabnici sami, ker je polagoma pomirila njeno stokanje, ki se že vse od naše vrnitve iz Balbeca ni in ni ustavilo. Prav tedaj, ko smo stopali na vlak, je namreč opazila, da se je pozabila posloviti od hotelske »gospodinje«, brkate ženske, ki je nadzorovala nadstropja in je Françoise komajda poznala, vendar pa je bila z njo razmeroma vljudna.

Françoise se je na vsak način hotela pri priči obrniti, stopiti z vlaka, se vrniti v hotel, se posloviti od gospodinje in odpotovati šele naslednji dan. Zdrava pamet, zlasti pa groza, ki mi jo je zdaj nenadoma zbujal Balbec, mi nista dali, da bi ji privoščil to milost, s tem pa sem si nakopal njeno vročično, prav bolezensko slabo voljo, ki je ni pregnala niti sprememba zraka in ki se je nadaljevala še v Parizu. Po Françoisinem zakoniku, kakršen je upodobljen na reliefih pri Svetem Andreju na Polju, namreč ni prepovedano sovražniku želeti smrti ali ga celo ubiti, strašno pa je, če ne storiš, kar se spodobi, če se ne oddolžiš za vljudnost, če se kot prava neotesanka pred odhodom ne posloviš od hotelske gospodinje. Spomin na to, da se ni poslovila od te ženske, spomin, ki se je oglašal vsak hip znova, je ves čas potovanja poganjal Françoise v lica tako živo rdečico, da bi nas lahko zaskrbelo. In čeprav do Pariza ni hotela ne jesti ne piti, je to počela morda res bolj zato, ker ji je spomin obležal »kot kamen v želodcu« (vsak družbeni razred ima pač svojo patologijo), in ne le zato, da bi nas s tem kaznovala.

Eden izmed razlogov, da mi je mamica vsak dan pisala, v pismu pa nikoli ni manjkal kakšen citat gospe de Sévigné, je bil tudi spomin na mojo babico. Mamica mi je pisala: »Gospa Sazeratova nas je povabila na eno tistih kosilc, kakršna zna prirejati samo ona, kosilc, ki nas – kot bi prosto po gospe de Sévigné rekla tvoja uboga babica – oropajo samote, ne da bi nam podarila družbo.« V svojih prvih odgovorih sem mamici po neumnosti pisal: »Po teh citatih bi te tvoja mati takoj prepoznala.« S tem sem si prislužil tri dni

pozneje takle odgovor: »Ubogi moj sinko, če mi že omenjaš *mojo mater*, se prav neumestno sklicuješ na gospo de Sévigné. Ona bi ti odgovorila tako, kot je odgovorila gospe de Grignan: Vam torej ni bila nič?« Jaz sem pa mislila, da sta v sorodu.«

Medtem sem že slišal korake svoje prijateljice, ko je odhajala iz svoje sobe ali se vračala vanjo. Pozvonil sem, saj je bil že čas, ko naj bi Andrée s šoferjem, Morelovim prijateljem, ki so mi ga posodili Verduri-novi, prišla po Albertine. Albertine sem bil že večkrat omenil poroko, a le kot neko daljno možnost, izrecno pa ji tega nisem nikoli obljubil; če sem ji rekel: »Ne vem, ampak morda bi bilo le mogoče,« je iz obzirnosti sama zmajala z glavo in z otožnim smehljanjem rekla: »Ne, ne, ne bi bilo,« to pa je pomenilo: »Preveč revna sem.« In med tem, ko sem ji, če je šlo za načrte v prihodnosti, zmeraj govoril: »Skoraj nobene verjetnosti ni, da bi se to uresničilo,« sem pa v sedanjosti storil vse, da bi jo razvedril in ji življe-nje napravil prijetno; mogoče sem si na ta način tudi podzavestno prizadeval, da bi si zaželela poročiti se z menoj. Ona se je vsemu temu razkošju samo smejala. »Andréejina mati, ta bi vam zijala, če bi videla, da sem postala tako bogata gospa kot ona, gospa, ki ima, kot pravi, konje, kočije in slike. Kaj, vam res nisem nikoli povedala, da govori take? Oh, ta vam je

* Točen citat pisma hčerki: »Ko govorite o mojem pismu, pravite čisto resno: vaš gospod oče; mislila sem že, da sploh nisva sorodnici; kaj je bil pa po vašem vam?« (5. januar 1676).

prava! Čudim se le temu, da je slike povzdignila tako visoko kot konje in kočije.«

Pozneje bomo videli, da se je Albertine kljub neumnemu načinu govorjenja, ki ji je ostal, presenetljivo razvila. Meni je bilo glede tega popolnoma vseeno, saj me duhovne odlike kakšne ženske niso nikoli kaj dosti zanimale. Všeč bi mi bila morda edinole Célestina nenavadna ustvarjalnost.* Proti svoji volji sem se ji nekaj trenutkov smehljaj, če je na primer tedaj, ko je izvedela, da Albertine ni doma, izkoristila priložnost in me nagovorila takole: »O, božanstvo z neba, ki se je spustilo na posteljo!« Rekel sem ji: »Dajte no, Céleste, zakaj pa ‚božanstvo z neba‘?« – »Oh, če mislite, da imate kaj skupnega z vsem, kar pohaja po tej nizki zemlji, se pa hudo motite!« – »Ampak zakaj ‚spustilo na posteljo‘? Saj vendar vidite, da preprosto ležim.« – »Vi nikoli ne ležite! Je živ krst kdaj videl, da bi kdo takole ležal? Vi ste se sem spustili! V tej svoji prebeli pižami ste prav zdaj, ko takole pregibate vrat, čisto taki kot golobček.«

Albertine se je celo, kadar je šlo za neumne stvari, izražala zdaj popolnoma drugače kot dekletce, kakršno je bila pred komaj nekaj leti v Balbecu. Tako je o nekem političnem dogodku, ki ga je obsojala, celo izjavila: »To se mi zdi gorostasno,« in ne vem, ali se ni približno ob istem času navadila reči o kakšni knjigi, ki se ji je zdela slabo napisana: »Saj je zanimiva, ampak napisana je pa tako, da bi se še krave smejale.«

* Céleste Albaret, resnična oseba, zadnjih osem let Proustovega življenja njegova gospodinja in zaupnica.

Prepoved, da ne sme nihče k meni, dokler ne pozvonim, se ji je zdela zelo zabavna. Ker je prevzela našo družinsko navado citiranja in je od iger, ki so jih igrali v samostanu, uporabljala za svoje potrebe tiste, o katerih sem ji rekel, da jih imam rad, me je zmeraj primerjala z Asuerom:

*Smrt kazen je za smrtnike predrzne,
če nepovabljen kdo si h kralju drzne.
Po tem zakonu vsak je kaznovan,
zločina nič ne zmanjša spol ne stan.
Še jaz ...
zakonom kot vsak drug se podredim,
počakam, če želim z njim govoriti,
da pošlje pome, sam veli mi priti.**

Tudi telesno se je spremenila. Njene dolge modre oči, zdaj še bolj podaljšane, niso ohranile prejšnje oblike; barva je bila sicer še ista, ampak zdelo se je, kot da so se utekočinile. Kadar jih je zaprla, je bilo, kot da ti je zastor zagnil pogled na morje. Vsekakor sem se vsako noč po slovesu od nje spominjal zlasti te njene poteze. Zato pa sem se, nasprotno, dolgo in vsako jutro znova čudil kodravosti njenih las, kakor da bi bilo to nekaj novega, česar nisem še nikoli videl. In vendar, kaj je lepšega kot ta kodrasti venec črnih vijolic nad smehljajočim se pogledom mladega dekleta? Smehljaj ponuja več prijateljstva, ampak bleščéči

* Stihi iz 3. prizora 1. dejanja Racinove *Estere* (prev. Marija Javoršek).

svedrci razcvetenih las, ki so bolj sorodni mesu, saj se zdi, kot da se v njih meso spreminja v valčke, ti svedrci močneje pritegujejo poželenje.

Brž ko je Albertine stopila v mojo sobo, je skočila na posteljo in včasih začela opredeljevati mojo zvrst inteligence in mi z iskrenim zanosom prisegati, da bi rajši umrla, kot me zapustila: tako je bilo ob dnevih, ko sem se obril, preden sem poslal ponjo. Bila je ena tistih žensk, ki ne znajo izluščiti pravega razloga za svoja čustva. Veselje nad sveže obrito kožo si razlagajo z moralnimi odlikami človeka, o katerem mislijo, da jim obeta srečno prihodnost, vendar pa začne ta sreča lahko toliko bolj bledeti in postajati toliko manj potrebna, kolikor bolj kosmata je brada.

Vprašal sem jo, kam namerava iti. »Mislim, da me hoče Andrée peljati v park Buttes-Chaumont, ki ga še ne poznam.«* Seveda nisem mogel uganiti, ali se med toliko drugimi besedami prav za temi ne skriva kakšna laž. Sicer pa sem Andrée zaupal in verjel, da mi bo povedala, kam vse hodita z Albertine. Ko sem v Balbecu čutil, da sem Albertine že preveč naveličan, sem se nameraval Andrée zlagati: »Ljuba moja Andrée, ko bi vas bil le prej srečal! Tedaj bi vzljubil vas! Zdaj pa je moje srce vezano drugje. Vendar pa se bova lahko dostikrat videla, zakaj ljubezen do neke druge mi prinaša hude bridkosti, vi pa mi boste pomagali, da

* Buttes-Chaumont – park v severovzhodnem predmestju Pariza, nastal l. 1866 na zemljišču nekdanjih kamnolomov; umetno ustvarjena divje romantična pokrajina s slapom, jezercem in skalnimi stenami.

se bom potolažil.« No, prav te lažnive besede pa so tri tedne pozneje postale resnica. Morda je Andrée v Parizu mislila, da so dejansko lažnive, v resnici pa da jo ljubim, kot bi bila brez dvoma verjela v Balbecu. Zakaj resnica se za človeka spreminja tako hitro, da se drugi ljudje v tem težko znajdejo. In ker sem vedel, da mi bo Andrée povedala vse, kar bosta z Albertine počeli, sem jo naprosil in je ona privolila, da bo prišla skoraj vsak dan ponjo. Tako bi jaz lahko brez skrbi ostajal doma. Ker je Andrée, kot ena od majhne jate deklet, imela na Albertine vpliv, mi je zbudila zaupanje, da bo zame pri prijateljici dosegla vse, kar bom želel. Prav res, zdaj bi ji lahko rekel kot čisto resnico, da mi je prav ona sposobna vrniti mir.

Po drugi strani pa sem Andrée (ki je bila tedaj v Parizu, ker je opustila namero, da se bo vrnila v Balbec) izbral svoji prijateljici za vodnico zavoljo vsega, kar mi je Albertine pripovedovala o tem, kako naklonjeno mi je bilo dekle v Balbecu prav v tistem času, ko sem se jaz celo bal, da ji presedam, in če bi bil takrat to vedel, bi se morda zaljubil v Andrée. »Kako, mar niste vedeli?« mi je rekla Albertine: »Saj smo vendar zbijali šale na ta račun. In razen tega, kaj res niste zapazili, da je začela posnemati vaš način govorjenja in umovanja? Zlasti kadar je bila tik pred tem z vami, je to bilo v oči. Ni ji bilo treba povedati, da vas je srečala. Kadar je prišla, pa je bila prej v vaši družbi, se je to videlo v prvem trenutku. Spogledale smo se in se zasmejale. Bila je kot oglar, ki bi rad ljudi prepričal, da ni oglar, čeprav je ves črn. Mlinarju ni treba govoriti, da je mlinar, saj vendar vidimo vso moko, ki

jo ima na sebi, in sled vreč, ki jih je nosil. Z Andrée je bilo isto, krivila je obrvi, kot delate vi, pa tisti njen krepki vrat, no, ne vem, kako bi rekla. Kadar vzamem knjigo, ki je bila v vaši spalnici, jo lahko berem kje zunaj, pa se bo kljub temu vedelo, od kod prihaja, ker še zmerom diši po vašem zoprnem zdravilnem dimu. To je malenkost, ne vem, kako bi rekla, ampak malenkost, ki je v bistvu prav ljubka. Kadar koli je kdo o vas lepo govoril, kot da vas zelo ceni, je bila Andrée vsa blažena.«

Kljub temu pa sem iz strahu, da ne bi bilo brez moje vednosti kaj domenjeno, za ta dan odsvetoval Buttes-Chaumont in predlagal rajši izlet v Saint-Cloud ali kam drugam.

Pa seveda ne zaradi tega – to sem vedel – ker bi Albertine sploh še kaj ljubil. Ljubezen je mogoče samo širjenje valovanja, ki po kakšnem čustvenem pretresu vznemiri dušo. Ko mi je Albertine v Balbecu omenila gospodično Vinteuilovo, mi je takšno valovanje razburilo dušo do kraja, zdaj pa se je že poleglo. Albertine nisem več ljubil, saj v meni ni ostalo nič tistega trpljenja, ki sem ga doživel na vlaku v Balbecu, ko sem izvedel, kakšna je bila njena mladost, ko je morda celo hodila na obiske v Montjouvain. Na vse to sem bil predolgo mislil, zdaj pa je bilo ozdravljeno. Od časa do časa pa mi je način, kako je Albertine kaj povedala, dal – ne vem zakaj – misliti, da je v svojem še tako kratkem življenju najbrž dobila že dosti poklonov in ljubezenskih izjav in da jih je sprejemala z užitkom, lahko bi se reklo celo z naslado. Tako je v zvezi s čimerkoli govorila: »Res? Prav zares?« Če

bi rekla tako kot Odette: »Je to res, je ta debela laž resnica?« se ne bi vznemirjal, saj je rek sam tako smešen, da bi si ga razlagal z bedasto plehkostjo ženske pameti. Ampak njen vprašujoči izraz: »Res?« je po eni strani zbujal čuden vtis o bitju, ki si samo ne zna priti na jasno o stvareh in išče oporo v vašem pričevanju, kot da nima enakih sposobnosti kot vi (če ji je človek rekel: »Pred eno uro smo šli od doma,« ali pa: »Dežuje,« je vprašala: »Res?«). Po drugi strani pa to pomanjkanje sposobnosti, da bi si bila sama na jasnem o zunanjih pojavih, žal najbrž ni bilo pravi izvor tistega njenega: »Res? Prav zares?« Prej bi se zdelo, da so bile take besede že vse od njene prezgodnje telesne dozorelosti odgovor na razne izjave, na primer: »Veste, da se mi še nikoli nobena ni zdela tako lepa kot vi,« ali »Veste, da čutim do vas veliko ljubezen in da me spravljate v strašno razburjeno stanje.« Tisti njen narejeno sramežljivi in spogledljivo popustljivi »Res? Prav zares?« je bil odgovor na takšne izjave, medtem ko ji je zdaj z menoj rabil le še za to, da je z vprašanjem odgovorila na kakšno takole trditev: »Več kot eno uro ste dremali.« – »Res?«

Čeprav se nisem čutil niti malo zaljubljenega v Albertine in čeprav trenutkov, ki sva jih preživljala skupaj, nisem štel med užitke, me je vendar še zmeraj skrbelo, kako izrablja svoj čas; seveda, iz Balbeca sem zbežal zato, da ona zagotovo ne bi več mogla srečevati te ali one osebe, s katero bi utegnila smeje se ali celo posmehovaje se meni početi kaj grdega, in ker me je bilo tega tako strah, sem spretno poskusil s svojim odhodom na mah pretrgati vsa njena

slaba znanstva. In Albertinina pasivnost je bila tako močna, njena sposobnost, da pozablja in se podreja, tako velika, da so se vse te zveze res razdrle in je bil bolni strah, ki me je preganjal, za zdaj ozdravljen. Vendar pa se utegne pokazati v toliko oblikah, kot jih ima tisto nedoločeno zlo, predmet takega strahu. Dokler se moja ljubosumnost ni ponovno utelesila v novih bitjih, sem imel miren odmor po prejšnjem trpljenju. Ampak kronični boleznici zadostuje najmanjša pretveza, da se spet prebudi, kot je tudi pregrehi bitja, ki je vzrok te ljubosumnosti, dovolj že najmanjša priložnost, da (po čednostnem presledku) spet oživi, a z drugimi soigralci. Posrečilo se mi je ločiti Albertine od njenih sokrivk in s tem pregnati svoje blodne privide; a če se je dalo doseči, da je pozabljala na posamezne osebe in je bila njena navezanost nanje le kratkotrajna, pa je bila njena ljubezen do uživanja kronična in je morda samo čakala na priložnost, da se razmahne. No, Pariz jih ponuja prav toliko kot Balbec. V kateremkoli mestu bi Albertine bila, ji ne bi bilo treba iskati, zakaj zlo ni bilo samo v njej, ampak tudi v drugih, ki jim je vsaka priložnost za uživanje dobrodošla. Če se srečata dve sestradanki, ju zbliža že en pogled, ki ga druga takoj razume. Spretna ženska se prav lahko naredi, da ni nič videla, potem pa čez pet minut poišče ono drugo, ki je vse razumela in jo čaka v stranski ulici, ter se v dveh besedah zmeni za sestanek. Kdo bo kdaj izvedel? In da bi se to nadaljevalo, mi je Albertine lahko preprosto rekla, da bi rada znova videla ta ali oni kraj v pariški okolici, ki ji je bil všeč. Če se je torej vrnila prepozno,

če je njen sprehod trajal nerazložljivo dolgo (čeprav bi ga bilo morda prav lahko razložiti tudi brez vmešavanja kakršnihkoli poltenih razlogov), je bilo to že dovolj, da je moja muka spet oživila, le da se je tokrat navezovala na predstave, ki niso bile iz Balbeca, in jaz se bom spet trudil, da bi jih tako kot prejšnje uničil – kakor da bi uničenje bežnega povoda lahko dokončno odpravilo prirojeno bolezen. Nisem se zavedal, da pri takem uničevanju, kjer sem imel pomoč v Albertine sami – v njeni sposobnosti, da se spreminja, v njeni zmožnosti, da pozablja, da skoraj sovraži predmet svoje nedavne ljubezni – včasih povzročam hudo bridkost temu ali onemu tistih neznanih bitij, s katerimi je zapovrstjo uživala, da pa jo povzročam zaman, zakaj vsakogar, ki ga je zapustila, bo zamenjal kdo drug, in vzporedno z njeno potjo, zaznamovano s toliko lahkomišelnimi zagrešenimi zapustitvami, se bo zame vlekla druga, neusmiljena pot s komaj kakšnim postankom za oddih; če sem prav premislil, se moje trpljenje ne bo moglo končati prej kot z Albertinino ali mojo smrtjo. Ker nisem bil zadovoljen z Andréjevinimi in šoferjevimi poročili o njunih sprehodih z mojo prijateljico, sem v prvem času po naši vrnitvi v Pariz celo čutil, da mi je pariška okolica enako neznosna kot prej balbeška, zato sem se z Albertine odpravil za nekaj dni na potovanje. Ampak negotovost o tem, kaj počne, je bila povsod ista, možnosti, da počne kaj slabega, povsod enako številne, nadzovanje je bilo še težavnejše, in tako sem se vrnil z njo v Pariz. Takrat, ko sem zapustil Balbec, sem v resnici verjel, da zapuščam Gomoro in da sem tudi Alber-

tine izvlekel iz nje; a Gomora je bila, o gorje, razpršena na vse konce sveta! In napol iz ljubosumnosti, napol iz nevednosti o teh užitkih (tak primer je zelo redek) sem nevede sam pripravil to igro skrivnic, v kateri mi bo Albertine vselej ušla. Včasih sem jo kar iznenada vprašal: »Oh, saj res, Albertine, ali se mi sanja ali pa ste mi res povedali, da poznate Gilberte Swannovo?« – »Poznam jo, se pravi, govorili sva v šoli, srečevali sva se samo tam.« – »Je tiste vrste ženska, kakršnih ne maram?« – »Oh, sploh ne, prav nasprotno!«

Ampak namesto da bi se ukvarjal s takim poizvedovalnim kramljanjem, sem si dostikrat rajši predstavljal Albertinin sprehod, in ker sem tej predstavi namenil vse moči, ki bi jih sicer uporabil za resničen sprehod, sem prijateljski govoril z vsem tistim žarom, ki ob neizpeljanem načrtu ostane nedotaknjen. Kazal sem tolikšno željo, da bi si šel spet ogledat to ali ono slikano okno v Sveti kapeli, tolikšno obžalovanje, da ne morem tja samo z njo, da mi je nežno rekla: »Ampak, ljubi moj, če bi vam bilo to, kot vse kaže, res tako všeč, se pa malo potrudite in pojdite z nami! Čakali bomo, kolikor dolgo bo treba, da se pripravite. Če bi vas pa bolj veselilo, da bi bili z menoj sami, pa prav lahko pošljem Andrée spet domov, bo že prišla kdaj drugič.« In prav te prošnje, da naj grem z njo ven, so me tako pomirile, da sem lahko ostajal doma.

Ko sem nadziranje Albertine prepustil Andrée ali soferju ter skrb za pomirjevanje svojega nemira tako preložil nanju in se je s tem znebil, nisem niti pomislil, da brezčutnost, ki se je v tem pokazala, v meni

hromi in mrtvi vso tisto domišljivo razgibanost uma, vse tiste navdihe volje, ki ti pomagajo uganiti, kaj bi kdo rad storil, in to preprečiti. To je bilo toliko bolj nevarno, ker je bil svet možnega zame že po naravi zmeraj dostopnejši od sveta stvarnih okoliščin. To ti sicer pomaga spoznati človeško dušo, posameznik pa te bo zlahka prevaral. Moja ljubosumnost se je porajala iz podob ali iz kakšne bridkosti, ne pa zaradi kakšne verjetnosti. No, v življenju ljudi in v življenju narodov pa utegne kdaj priti dan (tudi v mojem je imel priti), ko je treba imeti v sebi policijskega ravnatelja, diplomata jasnega mišljenja in načelnika javne varnosti, ki ne sanjari o možnostih, kakršnih je prostranstvo polno na vseh štirih straneh sveta, ampak ki namesto tega pravilno sklepa in si pravi: »Če Nemčija izjavlja to in to, hoče storiti nekaj drugega, pa ne nekaj drugega kar tjavdan, temveč prav natančno to ali ono, in morda je ta stvar celo že začeta. – Če je ta in ta pobegnil, ni zbežal proti točkam a, b, č, pač pa proti točki c, in kraj, kjer moramo iskati, je ... itd.« Žal pa sem to sposobnost, ki pri meni že tako ni bila zelo razvita, pustil zaspati, oslabeti in izginiti, ko sem se navadil biti miren, brž ko je nadziranje namesto mene prevzel kdo drug.

Kar pa zadeva razlog za mojo željo, da bi ostal doma, bi mi bilo zelo neprijetno, če bi ga moral Albertine povedati. Rekel sem ji, da mi je zdravnik predpisal ležanje. To pa ni bilo res. Pa tudi če bi bilo, mi njegovi predpisi ne bi preprečili, da bi šel s prijateljico ven. Prosil sem jo, naj mi dovoli, da ne grem z njo in Andrée. Povedal bom le za enega od razlogov,

in ta je bil stvar premisleka. Kadar koli sem šel z Albertine ven in jo pustil le za trenutek samo, sem bil ves nemiren: predstavljal sem si, da je mogoče s kom govorila ali koga samo pogledala. Če ni bila izvrstne volje, sem mislil, da je zaradi mene opustila ali preložila kakšen načrt. Resničnost je zmeraj samo izhodišče za pot v neznano, po tej pa ne pridemo posebno daleč. Bolje je, da ne veš, da čim manj misliš in da ljubosumnosti ne ponudiš niti najmanjše stvarne nadržbnosti. A celo če zunanjega življenja sploh nimaš, ti žal tudi notranje lahko prinaša nesrečne pripetljaje: tudi če nisem šel z Albertine na sprehod, sem se v svojih samotnih premišljevanjih včasih po naključju spomnil kakšnega tistih majhnih delcev resničnosti, ki tako kot magnet pritegnejo drobec neznanega, in to neznano postane takoj boleče. Tudi če živiš tako, kot da bi bil pod nekakšnim pnevmatičnim zvonom, miselne asociacije in spomini delujejo naprej. Vendar me ti notranji udarci niso zadevali takoj; brž ko je Albertine odšla na sprehod, so me spodbudne lastnosti samote poživile. Jemal sem si svoj delež užitkov dneva, ki se je začel; svojevoljna želja – muhasto in edinole moje hotenje, da bi jih okušal – še ne bi bila dovolj, da bi mi postali dostopni, če mi prav tisto vreme, kakršno smo pač imeli, ne bi samo pričaralo podob teh užitkov iz preteklosti, ampak mi tudi potrdilo, da obstojijo resnično in zdaj in so nemudoma dosegljivi vsakomur, ki ga kakšna naključna in potemtakem zanemarljiva okoliščina ne sili, da ostaja doma. Ob nekaterih lepih dnevih je bilo tako mraz, človek je bil v tako neoviranem stiku z ulico, da se je

zdelo, kakor da so se zidovi hiše razprli, in vsakokrat, ko je pripeljal mimo tramvaj, je njegov zvonec zazvenel, kot da bi srebrn nož potrkal ob stekleno hišo. Ampak zlasti v sebi samem sem kot zamaknjen poslušal neki nov zvok, ki se je oglasil iz moje notranje violine. Njene strune napenjajo in popuščajo že same razlike v zunanji temperaturi in svetlobi. V človekovem jazu, v tem glasbilu, ki ga je enoličnost navade utišala, se pesem rodi iz takih odmikov, iz takih sprememb, ki so vir vse glasbe: zaradi vremena, ki ga imamo kakšnega dne, takoj preidemo z ene note na drugo. Tedaj spet najdemo pozabljeni napev, katerega matematično neizogibnost bi bili lahko uganili, pa ga v prvih trenutkih pojemo, ne da bi ga prepoznali. Zunanji svet so mi prenavljale samo te notranje, čeprav od zunaj prihajajoče spremembe. V možganih so se mi spet odpirala že dolgo zazidana vrata med posameznimi predelki. Življenje v določenih mestih in nekateri veseli sprehodi so v meni spet zavzeli svoj stari prostor. Ko sem tako ves drhtel okrog te brneče strune, bi za to čisto posebno stanje rad žrtvoval svoje nekdanje in svoje prihodnje življenje, ki ju je ali pa ju še bo izbrisala radirka navade.

Tudi če nisem spremljal Albertine na njenem dolgem sprehodu, pa se zato v duhu nisem nič manj potepal, in če sem se odrekel užitku, da bi te jutranje ure okušal s svojimi čuti, sem pa v domišljiji užival vsa podobna, že pretekla ali šele mogoča jutra, pravilneje povedano neki določen tip jutra, ki sem ga hitro prepoznal, saj so bila vsa jutra iste vrste le njegove občasne ponovitve; oster zrak je namreč kar sam obračal

liste, kot je bilo treba, in pred seboj sem imel že označeni evangelij dneva, tako da sem mu lahko sledil kar iz postelje. To idealno jutro mi je osrečevalo duha s svojo trajno stvarnostjo, enako vsem podobnim jutrom, in mi podeljevalo radost, ki je moje šibko zdravstveno stanje ni manjšalo: ker človekovo dobro počutje ne izvira samo iz dobrega zdravja, ampak še dosti bolj iz neuporabljenega presežka njegovih moči, je tako počutje mogoče doseči také s povečanjem moči kot z omejevanjem dejavnosti. Moja, ki me je kar razganjala in sem jo v postelji vzdrževal kot možnostno, je povzročala, da sem se zdrzoval in sam v sebi poskakoval kot kakšen stroj, ki se ne more premakniti z mesta, pa se zato vrti okrog samega sebe.

Françoise je prišla zakurit, in da bi ogenj zagorel, je vrgla vanj nekaj suhljadi, duh po njej, ki sem ga bil čez poletje čisto pozabil, pa je začrtal okrog kamina čaroben ris, v katerem sem videl samega sebe, kako berem zdaj v Combrayu, zdaj v Doncièresu, in zato sem bil, čeprav sem ostal v svoji pariški sobi, enako vesel, kakor da bom vsak hip odšel na sprehod proti Méségliu ali pa na srečanje s Saint-Loupom in njegovimi prijatelji, ki imajo vaje na terenu. Dostikrat se primeri, da je veselje ob obujanju spominov, ki si jih je vsak nabral, dosti večje pri ljudeh, ki jim, na primer, nasilje telesne bolezni in vsakodnevno upanje na ozdravljenje po eni strani branita, da bi šli v naravo iskat slike, ki so podobne njihovim spominom, po drugi pa jim ohranjata toliko zaupanja v skorajšnjo ponovno sposobnost za tako početje, da ostanejo v odnosu do njih žejni in lačni in ne gledajo nanje samo

kot na spomine in kot na podobe. Ampak tudi če bi morali ostati zame zmeraj samo to, tudi če jih ne bi mogel nikoli več videti drugače, kot da jih obujam v spominu, so me z delovanjem nekega popolnoma istega občutka vendarle celega spet spremenili v tistega otroka, v tistega mladostnika, ki jih je gledal nekoč. Ni se spremenilo samo vreme zunaj, ni samo v sobi zadišalo drugače, ampak so se tudi v meni zamenjala leta, in eno osebo je zamenjala druga. Duh po suhih vejicah v ledenem zraku je bil nekaj takega kot kos preteklosti, kot nevidna ledena gora, ki se je odtrgala od neke davne zime in je zdaj priplavala v mojo sobo in bila dostikrat progasta od te ali one vonjave, te ali one svetlobe, kakor da bi bile proge različna leta, v katera sem se potapljal, da me je, še preden sem ugotovil letnico, že preplavila radost nekdanjih, davno opuščениh upov. Sonce mi je prihajalo prav do postelje, prediralo je prozorno steno mojega stanjšanega telesa in me segrevalo, da sem zažarel kot kristal. Tedaj sem se kot sestradan prebolevnik, ki se mu cedijo sline po vseh za zdaj še prepovedanih jedeh, začel spraševati, ali si s poroko z Albertine ne bom pokvaril življenja, ko si ne bom naložil samo zame pretežke dolžnosti, da se posvetim drugemu človeku, ampak se bom tudi primoral, da zaradi njegove neprestane navzočnosti sam živim odsoten od sebe in se za vselej odpovem užitkom svoje samote.

In ne samo tem. Celo če bi od dneva pričakoval samo želje, so tudi med njimi take – namreč tiste, ki jih ne izzovejo stvari, temveč živa bitja – ki so že po svoji naravi osebne. Če sem torej smuknil iz postelje

in za trenutek odmaknil okensko zaveso, tega nisem storil samo tako, kot glasbenik za hip odpre klavir, in zato, da bi preveril, ali je sončna svetloba na balkonu in na ulici uglašena natanko tako kot v mojem spominu, ampak tudi zato, da bi zagledal kakšno perico, ki nese košaro s perilom, ali pekovko z modrim predpasnikom, mlekarico z belim platnenim naprsnikom in narokavniki in z obešalom, na katerem visijo steklenice za mleko, ali pa kakšno ošabno plavolaso deklico, ki hodi za svojo vzgojiteljico – skratka, da bi zagledal neko sliko, ki jo količinsko morda neznatni razločki v črtah vendarle delajo tako drugačno od vsake druge, kot bi razlika med dvema notama spremenila glasbeno frazo, zakaj če te slike ne bi zagledal, bi današnji dan osiromašil za tiste cilje, ki bi jih prav on utegnil ponuditi mojemu hrepenenju po sreči. Če pa je bilo moje veselje nad ženskami, ki sem jih gledal, še večje zato, ker si jih ni bilo mogoče predstavljati že vnaprej, so se mi zaradi tega tudi ulice, mesto in svet zazdeli bolj privlačni, bolj vredni raziskovanja, in prav to mi je vzbudilo željo, da bi ozdravel, da bi hodil ven in da bi bil – brez Albertine – prost. O, kolikokrat me je v tistem trenutku, ko je neznanka, o kateri bom zdaj sanjal, prišla mimo hiše, včasih peš, včasih z vso hitrostjo svojega avta, o, kolikokrat me je zbolelo, ker moje telo ni moglo slediti mojemu pogledu, ki jo je dohiteval, ker ni moglo kot izstreljeno iz arkebuze pasti z okna nanjo in ustaviti bežečega obraza, na katerem me je čakala ponujena sreča, ki je, takole zaprt med štiri stene, ne bom nikoli okusil!